

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
VEFATININ 100. YILINDA
ALİ EMİRÎ ÖZEL SAYISI
YIL 10, EYLÜL 2024

Doç. Dr. Mehmet SÜME

*Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü
Bolu/TÜRKİYE
sume_m@ibu.edu.tr
ORCID*

**BİR OSMANLI MALİYE
BÜROKRATI OLARAK ALİ
EMİRÎ EFENDİ**

ALİ EMİRÎ EFENDİ AS AN
OTTOMAN FINANCE
BUREAUCRAT

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 16.07.2024	Received Date: 16.07.2024
Kabul Tarihi: 12.08.2024	Accepted Date: 12.08.2024
Yayımlanma Tarihi: 30.09.2024	Date Published: 30.09.2024

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Süme, Mehmet. "Bir Osmanlı Maliye Bürokratu Olarak Ali Emîrî Efendi". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* Vefatının 100. Yılında Ali Emîrî Özel Sayısı, (Eylül 2024), 1-17.

Süme, Mehmet, "Ali Emîrî Efendi as an Ottoman Finance Bureaucrat", *Hikmet-Journal of Academic Literature* Special Issue on the 100th Anniversary of Ali Emîrî's Death, (September 2024), 1-17.

10.28981/hikmet.1517429

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
VEFATININ 100. YILINDA
ALİ EMİRİ ÖZEL SAYISI
YIL 10, EYLÜL 2024

Doç. Dr. Mehmet SÜME

BİR OSMANLI MALİYE BÜROKRATI OLARAK ALİ EMİRİ EFENDİ

ALİ EMİRİ EFENDİ AS AN OTTOMAN FINANCE BUREAUCRAT

ÖZ

Ali Emîrî, Nisan 1857'de Diyarbakır'da dünyaya geldi. Sıbyan mektebi ve medrese eğitimini burada tamamladı. Şair, yazar, eleştirmen, kütüphaneci, arşivci, tarihçi ve edebiyat tarihçisi olarak çok yönlü bir kişiliğe sahiptir. Ali Emîrî bütün bunların yanında oldukça başarılı bir Osmanlı maliye bürokratıdır. Otuz yılı aşkın bir zaman zarfında geniş bir coğrafyada üst düzey yöneticilik yapmış olması, onun meraklı ve araştırmacı ruhuyla birleşince çok yönlü kişiliği ortaya çıkmıştır. Ali Emîrî dendiğinde akla ilk gelen husus kitap merakı ve kurmuş olduğu Millet Kütüphanesi'dir. Onun kitap toplama ve kütüphanecilik konusundaki büyük başarısını Osmanlı bürokrasisinde aldığı görevlerle ve buna bağlı olarak elde ettiği gelirle ilişkilendirmek gerekir. Zira dar bir muhitte kalarak kısıtlı bir bütçe ile bu başarıyı elde etmesi beklenemezdi. Bu çalışmanın amacı arşiv belgelerinden de yararlanarak Ali Emîrî'nin geri planda kalmış olan bürokrat kimliğine dair bilgiler vermektir.

Anahtar Kelimeler: Ali Emîrî, Osmanlı Maliyesi, Millet Kütüphanesi, Diyarbakır, Yemen.

ABSTRACT

Ali Emîrî was born in Diyarbakır in April 1857. He completed his primary school and madrasah education here. He has a versatile personality as a poet, writer, critic, librarian, archivist, historian and literary historian. Besides all these, Ali Emîrî was a very successful Ottoman finance bureaucrat. Having served as a senior manager in a wide geography for more than thirty years, combined with his curious and investigative spirit, has resulted in his versatile personality. When Ali Emîrî is mentioned, the first thing that comes to mind is his interest in books and the National Library he founded. It is necessary to associate his great success in book collecting and librarianship with the positions he took in the Ottoman bureaucracy and the income he earned accordingly. Because he couldn't be expected to achieve this success by staying in a narrow environment and with a limited budget. The aim of this study is to give information about Ali Emîrî's identity as a bureaucrat, which remained in the background, by making use of archive documents.

Keywords: Ali Emîrî, Ottoman Finance, National Library, Diyarbakır, Yemen.

Giriş

Ali Emîrî; şair, yazar, eleştirmen, kütüphaneci, arşivci, tarihçi ve edebiyat tarihçisi olarak çok yönlü bir kişiliğe sahiptir. Bahsi geçen alanlarda çeşitli eserler vermiş kütüphanecilik ve arşivcilikte önemli icraatlar da bulunmuştur. Bu eserler veya icraatları vesilesiyle onun çok yönlü kişiliği çeşitli çalışmalara konu olmuş, bu yöndeki neredeyse bütün özellikleri ele alınmıştır.

Şair ve yazar yönleriyle bilinen pek çok kimse hayatlarını idame ettirme adına bu uğraşlarının yanında bazı meslekleri de ifa etmişlerdir. Bu meslekler çoğu zaman sanatçı kimliklerinin gerisinde kalmıştır. Ali Emîrî için de benzer bir durum söz konusudur. O üç kıtaya yayılan Osmanlı coğrafyasının, Rumeli'den Anadolu'ya oradan Arabistan Yarımadası'na uzanan geniş topraklarında on beş farklı vilâyette kâtiplikten başlayarak, muhasebecilik, maliye müfettişliği ve defterdarlık görevlerinde bulunmuştur. Ayrıca bu alanlarda elde ettiği başarıya bağlı olarak mutasarrıf ve vali vekillikleri yapmıştır (Gençboyacı, 2012, 211)

Hiç şüphesiz Ali Emîrî dendiğinde akla ilk gelen hususlardan biri de onun kitap merakı ve buna bağlı olarak kurmuş olduğu Millet Kütüphanesi'dir. Kendi deyimi ile dokuz yaşında başlayıp bir ömür boyu devam ettirdiği kitap okuma ve toplama alışkanlığı neticesinde büyük bir bölümü nadir ve tek nüsha olan 16.000 ciltlik koleksiyonunu milletine bağışlamıştır (Tayşi, 1989, 390).

Ali Emîrî kitaplarını satması için Fransızlar tarafından yapılan bir teklife "Öldüğüm zaman milletime kalması için ben bu kitapları devletimin bana verdiği maaşla topladım, ... Bir daha böyle bir teklifle gelerseniz sizi kovarım" şeklinde cevap vermiştir (Cunbur, 1990, 250). Görev yaptığı yerlerde zorunlu ihtiyaçlarının dışında hiçbir şeye para harcamayarak tasarruf ettiği paralarla kitap satın alarak hayatının sonuna kadar eksilmeyen bir heyecan ve aşkla kitap toplamaya devam etmiştir (Tevfikoğlu, 1971, 149).

1. Ali Emîrî'nin Çocukluğu ve Eğitimi

Ali Emîrî, Nisan 1857'de Diyarbakır'da dünyaya geldi. Babası Emîrîzade olarak bilinen tüccardan Mehmed Şerif Efendi'dir. İlk eğitimini sıbyan mektebinde tamamladı (BOA. DH. SAİD. d. 10-659; Baştürk, 2013, 311). Sulukiyye Mescidi Mektebi olarak da bilinen bu mektepte amcası Feyzullah Feyzi Efendi ona hocalık yaptı. Daha sonra Şirvan'a giderek Muhammed Emin Efendi'den dersler almıştır. 1870'ten sonra Diyarbakır'da Şaban Kâmî Efendi'den, Martın'de ise Kasımiye Medresesi müderrisi Ahmed Hilmi Efendi'den üç yılı aşkın bir süre ilim tahsil etmiştir (Ali Emîrî, 2014, I/ 11) Aldığı medrese eğitimi sonucunda Arapça ve Farsçasını ilerletti. Farsça'dan Bahârîstân ve Hâfız Divanı'nı okudu. Bu iki dile hâkim olmasına rağmen Türkçe yazıp söyledi (BOA. DH. SAİD. d. 10-659; Baştürk, 2013, 311).

Ali Emîrî'nin Emîrîzadeler olarak bilinen ailesi Diyarbakır'ın kültür hayatında önemli bir mevki işgal eder konumdaydı. Ailenin mensupları arasında, Diyarbakır gençliğini eğiten ünü şehir sınırlarını aşan şair, yazar ve hattatlar bulunuyordu (Esen, 1959, 659-660). Ali Emîrî'nin tutkuya dönüşen okuma ve kitap sevgisini bu muhitin bir eseri olarak değerlendirmek gerekir.

2. Ali Emîrî'nin İlk Dönem Memuriyetleri (1875-1885)

Ali Emîrî on sekiz yaşında katıldığı altı aylık telgrafçılık kursundan sonra telgrafçı oldu. Diyarbakır Posta İdaresi'ne 300 kuruş maaşla telgrafçı olarak atandı. Ancak bu sırada Mardin'de bulunduğu için telgrafçılık görevine başlamadı (Çelik, 1988, 11; Tayşi, 1989, 390). Yirmi yaşına ulaştığında 13 Mart 1877'de Mardin Sancağı Tahrirat Kalemî Kâtipliği'ne 150 kuruş maaşla atandı. Memuriyet hayatında ilk resmi görevi bu kâtiplikti. Ancak on sekiz aylık çalışmanın ardından istifa ederek Diyarbakır'a dönmüştür (BOA. DH. SAİD. d. 10-659; Baştürk, 2013, 311).

2 Eylül 1879'da bir takım yenilikler yapmak amacıyla Diyarbakır'da bulunan ve başkanlığını Abidin Paşa'nın yaptığı Heyet-i Teftişîye Kâtipliği'ne 500 kuruş maaşla atanmıştır. Abidin Paşa'nın maiyetinde Elazığ, Sivas ve Selanik'te bulunmuştur. Heyet-i Teftişîye'nin 9 Mart 1880 tarihinde lağvedilmesi sonucu bir müddet açıkta kalmıştır. 8 Ağustos 1880'e gelindiğinde 1750 kuruş maaşla, Ankara Vilâyeti Âşar Müdürlüğü'ne tayin olunmuştur. Kısa bir süre sonra bu kez 12 Eylül 1880'de Ankara Âşar Müdürlüğü gelirlerinin ihale ile mültezime verilmesiyle görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır (BOA. DH. SAİD. d. 10-659; Baştürk, 2013, 311-312).

Bir müddet açıkta kaldıktan sonra 3 Mart 1881'de Anadolu'nun güneyindeki görevleri başladı. 1750 kuruş maaşla önce İçel Sancağı Âşar Müdürlüğü'ne atandı. Daha sonra becayişle 12 Şubat 1882 tarihinde aynı maaşla Kozan Âşar Müdürlüğü'ne geçti. Kozan'da bir buçuk yıl görev yaptıktan sonra 3 Ekim 1883'te Adana Sancağı Âşar Müdürlüğü'ne nakledildi. Ancak Ekim 1884'te adı geçen müdürlüğün lağvedilmesiyle daha önce de birkaç kez yaşadığı gibi açıkta kalmıştır. Açıkta kalma durumu yaklaşık altı ay sürmüş bu sürenin sonunda 1750 kuruş maaşla 22 Şubat 1886'da Adana Vilâyeti Âşar Nezâreti Baş Kitabeti'ne memur olarak atanmıştır. Ancak bu memuriyet hayatı da uzun soluklu olmamış atandıktan beş ay sonra 12 Temmuz 1886'da bu kez ülke genelindeki bütün âşar idarelerinin ilgasıyla İstanbul'a dönmüştür (BOA. DH. SAİD. d. 10-659; Baştürk, 2013, 318).

3. Ali Emîrî'nin Muhasebecilik Yılları (1887-1895)

İstanbul'da yaklaşık sekiz aylık bir zaman diliminde açıkta kalan Ali Emîrî 6 Şubat 1887'de 1800 kuruş maaşla Yanya Vilayetine bağlı Leskovik Sancağı Muhasebeciliği'ne atanmıştır. Leskovik'de bulunduğu sırada, geçmişte memuriyetinden istifa etmiş olması, kimi zaman hastalığı nedeniyle görev yerine gidememesi veya sıklıkla görev aldığı kurumların ilgası sonucunda açıkta kalması gibi sebeplerden dolayı hakkında şikâyet vuku bulmuştur (BOA. DH. SAİD. d. 10-659; Baştürk, 2013, 311-312). Gerçekte Ali Emîrî'nin sicil

kayıtları oldukça temizdi. Bu yönde daha önce görev yaptığı süre zarfında zimmet kaydının ve olumsuz tutum ve davranışının olmadığına dair, 27 Ekim 1880'de Ankara Vilâyeti Meclis İdaresi'nin, 8 Kasım 1884'de Adana Vilâyeti Meclis İdaresi'nin ve 22 Kasım 1884'te ise Maliye Sicil-i Ahvâl Şubesi'nin kararları vardı (BOA. DH. SAİD. d. 10-659; Baştürk, 2013, 319). Bu gelişmeler üzerine Maliye Meclisi Reisi İbrahim Paşa, Ali Emîrî'nin tercüme-i hâl kayıtlarından yararlanarak "*işlerinde ehliyetli ve dirayetli bir memurdur*" yönünde rapor yazmıştır. Hazîne-i Hâssa Nâzırı Agop Paşa'nın da benzer ifadelerin yer aldığı bir rapor yazmasıyla hakkındaki suçlamalar geçersiz kalmış ve memuriyet hayatı devam etmiştir (BOA. DH. SAİD. d. 10-659; Baştürk, 2013, 318).

Ali Emîrî 12 Temmuz 1888'de yine 1800 kuruş maaşla o dönemde Ankara Valisi olan Abidin Paşa'nın isteği ve yardımıyla Kırşehir Sancağı Muhasebeciliği'ne nakledilmiştir. Bu gelişme üzerine önce İstanbul'a geldi, burada yaklaşık dört ay kaldıktan sonra Kırşehir'e geçti (BOA. DH. SAİD. d. 10-659; Çelik, 1988, 13) Ali Emîrî'nin dile getirilen bu resmî görevleri sırasında kitap toplama çalışmalarını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Zira Leskovik'ten İstanbul'a on dokuz kitap sandığı ile birlikte döndüğü dile getirilmektedir (Esen, 1959, 659-660).

Ali Emîrî'nin Kırşehir Sancağı Muhasebeciliği dönemi memuriyet hayatında adeta bir dönüm noktası olmuştur. Memuriyetinde gösterdiği gayret, ciddiyet ve elde ettiği başarıdan dolayı takdir toplamıştır. Bunun sonucunda memuriyeti üçüncü dereceye yükseltilmiş ve beşinci dereceden mecidiye nişanı¹ ile ödüllendirilmiştir (BOA. DH. SAİD. d. 10-659; Baştürk, 2013, 313).

Ali Emîrî devlet memurluğunun yanında araştırma ve yazma çalışmalarını hiçbir zaman ihmal etmemiş Kırşehir'de bulunduğu sırada Osmanlı hanedanına olan bağlılığını ve Sultan II. Abdülhamid'e karşı duyduğu sevgiyi dile getiren "*Levâmiü'l-Hamîdiyye*" adlı eserini tamamlamıştır. Yazdığı bu eser münasebetiyle padişah tarafında gümüş liyakat madalyası² ile taltif edilmiştir (BOA. İ. TAL. 2-73). Ayrıca padişah adına Mabeyn Başkâtibi'nin Maliye Nezâreti'ne gönderdiği bir tezkire ile Ali Emîrî 'nin kifayetine mütenasip bir vilayet defterdarlığına veya buna muadil bir memuriyete atanması istenmiştir. Bu atama işleminin takibinden ise Kırşehir Sancağı'nın

¹ **Mecidiye Nişanı:** Sultan Abdülmecid'in buyruğu ile 1852'de çıkarılan, en büyük Osmanlı nişanıdır. Güneş biçiminde değerli taşlarla süslenmiştir. Mecidiye Nişanı'nın beş rütbesi vardı. Nişan sayıları rütbelere göre sayılı tutulmuştu. Birinci 50, ikinci 150, üçüncü 800 dördüncü 3000, beşinci 6000 adetti. Mecidiye Nişanı bir beratla verilir. Her aşama ve sınıfta devlet hizmetlerinde başarılı olanlara verilmiştir (Sakaoğlu, 1985, 82).

² **Liyakat Madalyası:** İlk kez II. Abdülhamid devrinde 1890 yılında çıkarılmıştır. Devlet hayatını ilgilendiren bütün alanlarda başarılı olan, dürüst ve kahramanlık gösteren kimselere verilmesi öngörülen bir teşvik madalyasıydı. Ön yüzünde sultanın tuğra ve arması arka yüzünde ise "*sadakat ve şecaat ibraz edenlere mahsus liyakat madalyası*" ibaresi yazılıydı. Gümüş ve altından olmak üzere iki çeşidi vardı (Sakaoğlu, 1985, 76).

bağlı bulunduğu Ankara Vilayeti Valiliği sorumlu tutulmuştur (BOA. BEO. 48-3585).

Ali Emîrî Kırşehir Sancağı'nda elde ettiği başarılarından kısa bir süre sonra 28 Eylül 1894 tarihinde 2300 kuruş maaşla Trablusşam Sancağı Muhasebeciliği'ne atanmıştır (BOA. DH. SAİD. d. 10-659; Baştürk, 2013, 314) .

4. Ali Emîrî'nin Defterdarlık Görevi (1895-1896)

Trablusşam'da yaklaşık on ay görev yapan Ali Emîrî maliye rütbesi bir derece daha yükseltilerek 1 Temmuz 1895 tarihinde 3600 kuruş maaşla Mâmûretülâzîz (Elazığ) Vilâyeti defterdarlığına nakledilmiştir (BOA. İML. 15-7). Bu ani nakil işlemi Elazığ defterdarı Mustafa Bey'in görevi suiistimali nedeniyle azledilmesi sonucu gerçekleşmiştir. Konuya ilişkin 29 Haziran 1895'te sadâret makamından padişaha bir tezkire sunulmuştur. Defterdar Mustafa Efendi'nin suiistimallerinden dolayı göreve devam etmesinin caiz olamayacağı dile getirilerek yerine Trablusşam muhasebecisi Ali Emîrî'nin getirilmesi arz edilmiştir (BOA. İML. 15-7-BOA.; BEO. 649-48666). Elazığ defterdarlığı yaptığı dönemde bu görevine ek olarak 3 Ekim 1895'ten 14 Kasım 1895'e kadar 3000 kuruş beşte bir maaşla valilik vekâletinde bulunmuştur. Bu uygulamadan Ali Emîrî'nin dürüstlüğü ve çalışkanlığına binaen sorunları çözme adına bu tür görevlere getirildiğini söyleyebiliriz. Nitekim benzer bir uygulama Elazığ Defterdarlığı'nı yürüttüğü beşinci ayda yaşanmıştır. Erzurum defterdarının görevden alınması üzerine, vali Rauf Paşa'nın tavsiyesiyle Ali Emîrî 19 Ekim 1895'te 5400 kuruş maaşla Erzurum Defterdarlığı'na getirilmiştir (BOA. DH. SAİD. d. 10-659; Baştürk, 2013, 314).

5. Ali Emîrî'nin Maliye Müfettişliği Yılları (1896-1907)

Erzurum Defterdarlığı'nda sekiz ay kalan Ali Emîrî 21 Haziran 1896'da 7500 kuruş maaşla Yanya ve İşkodra vilayetleri maliye müfettişliğine getirildi. 21 Haziran 1896'da Erzurum'dan ayrılan Ali Emîrî Efendi 13 Ağustos 1896'da müfettişlik görevine başladı (BOA. DH. SAİD. d. 10-6599). Yanya Valisi Osman Bey ile Ali Emîrî arasında 1899'da bir anlaşmazlık yaşandı. Yanya defterdarı Fevzi Bey hastalığı nedeniyle yerine muhasebe memuru Halil Efendi'yi vekil olarak bırakmış İstanbul'a gitmişti. Halil Efendi'nin defterdarlık işlerini yürütememesi üzerine defterdarlık vekâletine Maliye Nezâreti'nin onayı ile müfettiş Ali Emîrî getirilmişti (BOA. BOE. 1417-106218). Bu gelişmelerden rahatsız olduğu anlaşılan Yanya Valisi Osman Bey Ali Emîrî'nin kendisini dinlemediği, Leskovik vergi katipliğine uşaklarından birini getirdiği ve damadı Basri Efendi'yi³ de Yanya vergi memurluğuna atadığı yönünde Maliye Nezâretine şikayette bulundu (BOA.Y.PRK.UM. 49-14). Aslında anlaşmazlık ramazan bayramı öncesinde memurların maaşının ödenmesi için gerekli olan paranın bir bölümünün Yanya Vilayeti'nce sağlanamamasından

³ Ali Emîrî'ye dair literatürde onun hiç evlenmediği dile getirilmektedir. Burada Yanya Valisi'nin Ali Emîrî'nin damadını haksız yere maliye memurluğuna getirmiş olduğunu dile getirmiş olması bilgi eksikliğinden kaynaklanmış olsa gerektir.

kaynaklanıyordu. Ali Emîrî bu konudaki aksaklıkları tespit etti (BOA. BOE. 1417-106218).

Ali Emîrî'nin Yanya ve İşkodra'dan sonraki durağı Yemen oldu. 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Osmanlı Devleti merkeze uzak olan topraklarda hâkimiyeti sağlamakta zorlandı. Bu topraklardan biri de Arabistan yarımadasının güney ucunda yer alan Yemen'dir. O günlerin ulaşım ve haberleşme imkânı göz önünde bulundurulduğunda İstanbul'dan yaklaşık 3400 km. uzaklıkta olan Yemen'e müdahale etmek oldukça zordu.

Yemen'de 1890'lara kadar gönderilen tahkik heyetleri ve askerî komisyonlar marifetiyle bir takım ıslahat yapılmaya çalışılmışsa da bunlar etkili olamamıştır. Ayrıca bu yönde Yemen'de görevli olan başta valiler olmak üzere üst düzey yetkililerce bazı layihalar hazırlanmıştır. II. Abdülhamid yüzyılın sonunda Yemen'de Heyet-i Teftişîye aracılığıyla bir dizi ıslahat yapmaya çalıştı. Bu çalışmalar askerî tedbirle, nasihat heyetlerinin çalışmaları ve isyancı yerel gruplarla müzakere çerçevesinde gelişti (Özbozdağı, 2018, 1326).

II. Abdülhamid'in Yemen vilayet merkezi ve merkeze bağlı kazaların mali bir ıslahata ihtiyacı yönündeki düşüncesi üzerine, daha önceki çalışmalarına istinaden akla ilk gelen kişi Ali Emîrî oldu. Ali Emîrî Maliye Nezâreti'nin konuya ilişkin yazısı, Mülkiye Komisyonu'nun kararı ve Padişahın irâde-i seniyyesiyle 3 Nisan 1900'de 10 bin kuruş maaşla Yemen Vilâyeti Maliye Müfettişliği'ne atanmıştır (BOA. BEO. 1467-109980; Çelik, 1988, 14). Bu görev Ali Emîrî'nin o güne kadar almış olduğu en üst düzey görevdir. Memuriyetlerinde gösterdiği gayret göz önünde bulundurularak ve yeni görevinde muvaffakiyet elde etmesi dileğiyle 3 Haziran 1900 yılında kendisine ikinci dereceden mecidiye nişanı verilmesi yönünde maliye nazırı tarafından sadâret makamına teklifte bulunulmuştur. İlgili teklif sadâret makamı tarafından 29 Eylül 1900'de onaylandıktan sonra padişaha arz edilmiş 19 Ekim 1900 tarihli bir irâde-i seniyye ile ilgili nişan verilmiştir (BOA. İ.TAL. 228-29). Ancak Ali Emîrî verdiği dilekçe ile hastalığı nedeniyle bünyesinin Yemen'e gidecek ve orada layıkıyla görev yapacak durumda olmadığını dile getirmiştir. Bu esnada Halep Defterdarı Rıza Bey'in 11 Ekim 1900'de görevden alınması üzerine, yerine Ali Emîrî düşünülmüş ve 23 Ekim 1900'de 4500 kuruş maaşla Halep Defterdarlığı'na atanmıştır (BOA. İ.ML. 40-66).

Ali Emîrî Halep Defterdarlığı'na başlamıştır. Ancak bir müddet sonra hastalığına binaen bu görevden affını istedi. İsteği kabul edilmekle birlikte yerine atanan şahsın göreve başlamasına değin görevinin başında kalması istendi. 1901 yılına gelindiğinde bir irâde-i seniyye ile Halep defterdarlığı görevinden affedildi. Bununla birlikte Halep'ten ayrılmasının gerçek sebebi olarak memur maaş ödemesinin hemen öncesinde merkezden para istenmesi üzerine ikilemde kaldığı daha sonra tavrını memurların maaşının ödenmesi yönünde kullandığı belirtilmektedir. Ertesi gün ise Mabeyn Baş Kâtipliği'ne gönderdiği bir yazı ile derin bir sevgi ve bağlılık duyduğu padişahın emrini

yerine getiremediği için göreve bu vaziyette devam etmeye yüzü olmadığını arz ettiği rivayet edilmektedir (Tevfikoğlu, 1989, 14,15)

Ali Emîrî 1904'te yeniden memuriyet talebinde bulundu. Bunun üzerine Maliye Kupon İdaresi Müdürlüğü'ne atanan Bağdat Defterdarı Nihad Bey'in vefatı üzerine bu göreve getirildi (BOA. İ. ML. 63-57). Fakat görevine resmi olarak başlamadan, Yemen Teftiş Heyeti üyeliğine atandı. Yemen Vilâyeti Teftiş Heyeti üyeliği 12 Mayıs 1905'ten 4 Ağustos 1906 tarihine kadar devam etti. Bu zaman zarfında aylık on bin kuruş maaş aldı.

1906 yılı sonbaharında Heyet-i Teftişîye Başkanlığı'na verdiği bir dilekçeyle ona karşı olan sevgisini her fırsatta dile getirdiği annesinin hastalığı nedeniyle İstanbul'a gitmek için üç aylık izin istedi. İlgili dilekçe Dâhiliye Nezâreti'ne sevk edildi. Dâhiliye Nezâreti Ali Emîrî Efendi'nin isteğini uygun bularak yerine Mehmed Ali Bey ve İzmir Mutasarrıflığından ayrılmış olan Selim Sırrı Paşaların getirilmesi yönündeki kararını onaylanması için Sadâret makamına 16 Mart 1906'da havale etmiştir. Sadâret makamından Dâhiliye Nezâretine konuya ilişkin gönderilen cevabî yazıda şu hususlara yer verilmiştir. *“Ali Emîrî'nin mazeretine dair izin isteniyorsa da İstanbul'a geldikten sonra Yemen'e dönmeyeceği anlaşılmıştır. Hâlbuki şimdiye kadar kendisinin harcırahı ve maaşı için devletin hazinesi 3 bin liraya yakın bir fedakârlık etmiştir. Ayrıca görev aldığı teftiş heyeti henüz istenilen sonuçları elde etmemiştir. Bu durumda İstanbul'a gitmesi yönündeki izin isteği kabul edilemez. Ali Emîrî'nin Teftiş Heyeti'ne dâhil edilmesinin sebebi evvelce maliye mesleğinden yetişmiş olması bu konudaki vukûfiyeti ve defterdarlıklarda bulunmuş olmasıdır. Bu özelliklere sahip bir memura ihtiyaç vardır ve yerine düşünülen kişilerin maliye mesleği erbabından olmadıkları bilinmektedir. Bütün bunlara istinaden görevine devam edip teftiş heyetinin talimatları doğrultusunda çalışmasının gereği mahalline bildirmelidir. 30 Nisan 1906”* (BOA. DH. MKT. 1073-41) Bu gelişmeler üzerine Ali Emîrî Teftiş Heyeti'nde ki görevine bir müddet daha devam etti. Ancak daha sonra Dâhiliye Nezâreti'ne gönderdiği bir telgrafla *“ hastalığının acınacak hale geldiği bu yüzden çalışacak durumda olmadığını”* dile getirerek istifa etti. Elinde sağlığının iyi olmadığı yönünde Hüdeyde Hastahanesi doktorlarının verdiği bir rapor da bulunuyordu (BOA. BEO. 2886- 216384; Çelik, 1988, 16). Dâhiliye Nezâreti *“hastalığı nedeniyle istifası zaruri bulunmuş ve İstanbul'a dönmesine izin verilmiştir. Yerine Amare mutasarrıflığından ayrılan Mehmed Ali Bey, Divaniye mutasarrıflığından ayrılan Hacı Hakkı Efendi ve İzmir eski mutasarrıfı Selim Sırrı Beylerden birinin düşünüldüğü”* yönündeki kararını onaylanması için 5 Ağustos 1906'da sadâret makamına bildirdi. Sadâret makamı ise ilgili kararı bir gün sonra 6 Ağustos 1906'da onayladı (BOA. BEO. 2886-216384).

Ali Emîrî'nin yürüttüğü Yemen Teftiş Heyeti üyeliği onun hayatında önemli bir yer teşkil etmiş kendisiyle ilgili resmî yazılarda uzunca bir süre *“Yemen Teftişîye Azasından”* ibaresiyle anılmıştır. Ayrıca Yemenle ilgili konularda onun bilgisine müracaat edilmiştir. 8 Eylül 1906 tarihli sadâret makamından Maliye Nezâreti'ne gönderilen bir yazıda Yemen'de bulunan

askerlerin ihtiyaçlarının sağlanması hususunda Yemenin ahval-i maliyesi hakkında Ali Emîrî'den bilgi alınması ve ona göre hareket edilmesi istenmiştir (BOA. BEO. 2905-217816).

Ali Emîrî Yemen'de yapılması gereken ıslahat hakkında geçmişte yapılan ıslahatın bir eleştirisini yaparak kendi raporunu hazırlamıştır (Yeşilyurt, 2007: 98). Bunun yanında İslam öncesi Yemen tarihinden başlayarak kendi dönemine kadar olan zaman dilimini ele alan Yemen Hatıratı adlı eserini kaleme almıştır (Yeşilyurt, 2009, 2303) Ülkemizde Yemen tarihi üzerine yapılan çalışmaların az olduğu göz önünde bulundurulduğunda Ali Emîrî'nin bu eseri önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

İstanbul'a dönen Ali Emîrî 30 Aralık 1906'da Maliye Nezâretinin talebi, 1 Ocak 1907'de Sadâret Makamı'nın onayı ile Maliye Meclisi üyeliğine atanmıştır (BOA. Y. A. RES. 141-3; BOA. İ. HUS. 149-36). Ancak bu görevin kısa sürdüğü anlaşılmaktadır. Çünkü Ali Emîrî, Yemen Teftiş Heyeti görevinden ayrıldıktan sonra Maliye Nezâretine yazdığı bir dilekçe ile mâzûliyet maaşı⁴ talep etmiştir (BOA. ŞD.1058-66). İlgili dilekçe Şûrâ-yı Devlet Tanzîmat Dairesi'nde 5 Ağustos 1907'de görüşülerek sadâret makamına bir mazbata ile bildirilmiştir. Sadâret makamından padişahın onayına sunulan mazbataya 23 Kasım 1907'de onay verilmiş böylelikle Ali Emîrî'ye 5 bin kuruş mâzûliyet maaşı bağlanmıştır (BOA. İ.TKS. 19-47). Ali Emîrî 5 bin kuruş mazuliyet maaşı aldığı sırada II. Meşrutiyetin ilan edildiği günlerde 2600 kuruş maaşı yeterli görerek kendi isteği ile emekli olmuştur (Çelik, 1988, 16).

6. Ali Emîrî'nin Görev Yaptığı Yerlerdeki Sosyal ve Kültürel Faaliyetleri

Ali Emîrî resmi görevi gereği bulunduğu yerlerde, asli görevi olan maliyeciliği yanında inceleme, araştırma ve sosyal faaliyetleri hiç eksik etmedi. Bu yerlerin edebiyatı ve tarihine dair araştırmalar yaptı ve önemli eserler vücuda getirdi. Kırşehir muhasebeciliği sırasında Hacı Bektâş-ı Velî hakkında araştırma yaparak dergâhının vakfiyesini buldu. Kendi imkânları ve Kırşehir halkının da katkısıyla Hacı Bektâş-ı Velî Dergâhı ve Kırklar meydanını genişletti. Yapılan düzenlemelerden sonra yazdığı beyitle ebced hesabıyla dergâhın yeniden açılış tarihini düşürdü (H. 1311/M. 1893).

"Geldi Üçler yazdı târîh eyleyüb hamd-ı Hamîd

Dilküşâ oldu mekân-ı Hâcî Bektâş-ı Velî", şeklindeki beyit sonradan kitabe haline getirilip, dergâhın avlu kapışan yerleştirilmiştir (Tevfikoğlu, 1989, 17).

⁴ **Mâzûliyet Maaşı:** Tanzîmat'tan sonra, işten çıkarılan veya memûriyeti lağvedildiği için açıkta kalan memurlara açıkta kaldıkları süre zarfında devlet tarafından ödenen maaşa verilen isimdir. Mâzûliyet maaşı memurun hizmetine göre maaşının dörtte biri, üçte biri veya yarısı oranında olabilirdi (Pakalın, 1983, 424).

Ali Emîrî'nin Kırşehir Sancağı'ndaki başarıları devam etmiş, şehre Kızanlık/Kazanlık'tan⁵ göç eden muhacirlerin iskânını sağlamıştır. İskân yapıldığı bölgeye dönemin padişahı II. Abdülhamid'e izafeten Mâmürâtü'l-hâmiye adı verilmiştir (BOA. DH. MKT. 76-42) İskân sırasında gösterdiği üstün çabadan dolayı Ali Emîrî'ye 13 Haziran 1893'te dördüncü dereceden Mecidiye Nişân'ı bir müddet sonra ise dördüncü dereceden Nişân-ı Âlî-Osmânî⁶ ihsân buyurulmuştur. Bunun yanı sıra memuriyetteki mevkide ikinci dereceye yükseltilmiştir (BOA. İML. 15-7; BOA. DH. MKT. 1869-61).

Ali Emîrî bulunduğu şehirlerdeki eserlerin kitabelerini kayıt altına almıştır. Buralarda rastladığı önemli eserleri satın almış böylece Türk tarihi ve kültürü açısından birçok kıymetli eserin günümüze ulaşmasını sağlamıştır (Yeşilyurt, 2007, 26). Ali Emîrî sosyal ve kültürel alandaki çalışmalarının çok büyük bir bölümünü ise emeklilik yıllarında gerçekleştirmiştir.

7. Ali Emîrî'nin Emekliliği Döneminde Yaptığı Çalışmalar

Emeklilik kararı Ali Emîrî için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü onda tutku haline gelen okuma, araştırma, yazma ve kitap toplama faaliyetlerine artık daha fazla zaman ayıracaktı, öyle de oldu. Emekli olmakla birlikte bu süreçte yaptığı işlerin çok büyük bir bölümü aslında yine kamu hizmeti sayılabilecek niteliktedir. Bunların başında yıllardır biriktirdiği kitapları bir araya getirerek kurmuş olduğu Millet Kütüphanesi gelir. Elbette ki bir kütüphane kurmak ve burada müdürlük yapmak bir kamu hizmetidir.

Hiç şüphesiz Ali Emîrî'nin en büyük eseri kurduğu ve milletine bağışladığı Millet Kütüphanesidir. Ayrıca Kaşgarlı Mahmud'un Dîvânü Lûgâti't-Türk adlı eserini bulup satın alarak bizlere ulaştırması Türk kültürü için çok büyük bir hizmettir (Eraslan, 1990, 237) Ali Emîrî, otuz yılı aşkın memuriyet hayatı boyunca bulunduğu yerlerde kitap toplamıştır. Bu yüzden emekli olduğunda kırk sandık kitapla birlikte İstanbul'a dönmüştür. Birçoğu tek nüsha nadir eserlerden oluşan kitaplarını milletine bağışladı. Adı kendisi tarafından verilen Millet Kütüphanesi 17 Nisan 1916'da yapılan bir törenle hizmete açılmıştır (Tayşi, 2020, 71). Millet Kütüphanesi Birinci Dünya Savaşı yıllarında sağlıklı hizmet veremedi. Kuruluşunda başında Ali Emîrî'nin bulunduğu bir encümen oluşturulmuştu. Kütüphane encümeni mutad toplantılarını yapamadı. Encümenin yeniden kurularak, 11 Nisan 1921 Pazartesi günü saat iki buçukta Millet Kütüphanesi'nde ilk toplantısını yapması yönünde karar alındı. İlgili karar Şeyhülislam ve Evkâf-ı Hümayûn Nâzırı Vekili Nuri Efendi tarafından 2 Nisan 1921'de Dâhiliye Nezâretine bildirildi (BOA. DH.KMS. 61-3). Benzer sorunlar millî mücadele yıllarında İstanbul'un işgali sırasında da yaşanmıştır.

⁵ **Kızanlık/Kazanlık:** Orta Bulgaristan'da 1400 yılı başlarında Sofya yakınlarında Osmanlılar tarafından kurulan bir Türk şehridir. Osmanlı metinlerinde daha çok Akçakazanlık şeklinde geçmektedir. Genel olarak Kızanlık şeklinde anılsa da ilgili maddenin yazarı Kiel bunun doğru olmadığını belirtmektedir. (Kiel, 2022, 138).

⁶ **Nişân-ı Âlî-Osmânî:** İlk kez 12 Aralık 1861'de Sultan Abdülaziz'in emriyle başarılı devlet görevlilerine iftihar işareti olarak verilen devlet nişanıdır (Artuk, 2007, 155).

Ali Emîrî Millet Kütüphanesi nazırlığını ölümüne kadar sürdürdü (23 Ocak 1924). Millet Kütüphanesi'ndeki idari görev nazırlık olarak anılmış, onun vefatından sonra yerine getirilen Necati İlter ile birlikte müdürlüğe dönüştürülmüştür (Taysi, 2020, 71).

Ali Emîrî'ye gerek Millet Kütüphanesi'nin kuruluşu gerekse tarih ve edebiyat alanlarında yapmış olduğu çalışmalardan dolayı 28 Nisan 1920 tarihli bir irâde-i seniyye ile maârif nişanı verilmesi kararlaştırılmıştır. Karar 29 Nisan 1920'de Teşrîfat Müdür-i Umûmiyyesi tarafından Maârif Nezâretine bildirilmiştir. Maârif Nezâreti ise ilgili kararı 2 Mayıs 1920'de "*Maârif perverliğinize binaen*" ibaresiyle Ali Emîrî'ye tebliğ etmiştir (BOA. MF. MKT. 1240-94).

Ali Emîrî'nin kamu hizmeti sayılabilecek bir diğer çalışması tıpkı bir akademisyen gibi Osmanlı tarihi ve edebiyatı alanında yapmış olduğu çalışmalardır. Bu konuda 16 Ekim 1917'de Maârif Nâzırı yardımcısı Şükrü Bey'e gönderdiği bir mektupla, ilgili alanlardaki boşluğu dile getirdikten sonra Topkapı Sarayı arşivindeki belge ve resimlerden yararlanabilmek için izin talebinde bulunmuştur. Maârif Vekâlet'inden kendisine verilen cevapta her padişah dönemi için birer hatta gerekirse daha fazla ciltlerden meydana gelmek kaydıyla Tarih-i Osmanî ve Tarih-i Edebiyat-ı Osmanî adlı eserleri kaleme alması tensip buyurulmuştur. Bu konuda Topkapı Sarayı'ndaki her türlü belgeden yararlanıp resimlerin birer kopyasını alabileceği yönünde izin verilmiştir (BOA. MF. MKT. 1230-68).

Ali Emîrî her ne kadar Osmanlı Tarihi veya Osmanlı Edebiyatı Tarihi adıyla birer müstakil eser yayınlamamış ise de Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve II. Abdülhamid'i çeşitli yönleriyle ele alan eserler vermiştir. Ali Emîrî'ye kadar padişahların daha çok siyasi faaliyetleri ele alınmıştı. O padişahların şair olarak sanatçı kimliklerinin ön plana çıkarıldığı Cevâhirü'l-Mülûk adlı eseri kaleme aldı. (Sarıçiçek, 2014, 380) Ayrıca otuz bir sayı olmak üzere Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası ve beş sayı olmak üzere Tarih ve Edebiyat mecmualarını yayınlamıştır. Bu mecmualarda daha çok çağdaş yazarlara yönelik eleştiri ve hicivlere yer vermişse de tarih ve edebiyatı ilgilendiren önemli makalelerinin de olduğu söylenebilir (Tevfikoğlu, 1989, 86-93).

Ali Emîrî'nin emeklilik dönemindeki diğer faaliyetlerini şu şekilde sıralayabiliriz. Târîh-i Osmânî Encümeni üyeliği ve Millî Tettebbular Encümeni Başkanlığı yapmıştır. Bâb-ı Âlî Kütüphanesi'ndeki evrakın tasnifi için Aralık 1920 tarihinde Vesâ'ik-i Târîhiyye Tasnif Encümeni kurulmuş ve başkanlığına Ali Emîrî getirilmiştir. Günümüzde Ali Emîrî'nin adıyla anılan ve elli üç ciltten oluşan bu katalog araştırmacıların hizmetine sunulmaktadır (Demirbaş vd., 1999, 75-76). Arşiv tasnif komisyonu üyeliği Ali Emîrî'nin son görevi olmuş 23 Ocak 1924'te vefat etmiştir. Kabri Fâtih Camii hazîresindedir.

Sonuç

Ali Emîrî, Nisan 1857’de Diyarbakır’da dünyaya geldi. Sıbyan mektebi ve medrese eğitimini burada tamamladı. Emîrîzadeler olarak bilinen aralarında, şair, yazar ve hattatların bulunduğu bir aileye mensuptu. Okuma ve kitap tutkusu bu kültür ortamında başladı.

Ali Emîrî’nin kâtiplikle başlayıp Yemen Teftiş Heyeti Üyesi gibi üst düzey bir görevle neticelenen otuz yıllık memuriyet hayatı çok yönlü kişiliğinin oluşmasına büyük katkı sağlamıştır. Ayrıca onun kitap toplama ve kütüphanecilik konusundaki büyük başarısını da Osmanlı bürokrasisinde aldığı görevlerle ilişkilendirmek gerekir. Zira dar bir muhitte kalarak bu başarıyı elde etmesi beklenemezdi. Zaten araştırmacı ve meraklı bir kişiliğe sahip olan Ali Emîrî görev yaptığı yerlerin tarihine ilişkin araştırmalar yapmış böylece tarihçi kimliği ortaya çıkmıştır. Bu yerlere dair kendisinin aktardığı bilgiler ise zaman içinde birer belge konumuna gelmiştir. Örneğin “Yemen Hatıratı” bu kabilden bir eserdir. Yine görev yaptığı yerlerin şair ve yazarlarının biyografilerini araştırmış, edebiyat tarihçisi kimliği şekillenmiştir. “Yanya Şairleri” ve “İşkodra Vilâyeti Osmanlı Şairleri” edebiyat tarihçisi kimliğinin önemli ürünlerindedir.

Rumeli’nin bir ucu Yanya ve İşkodra’dan, Anadolu’da Kırşehir ve Adana’ya oradan Arabistan Yarımadası’nın güney ucundaki Yemen’e kadar uzanan memuriyet hayatı ona çok çeşitli eserlere ulaşma imkânı sağlamıştır. Ayrıca meselenin bir de mali boyutu söz konusudur. Her biri oldukça kıymetli olan bu eserleri elde etmek düzenli ve yüksek miktarda bir geliri gerektirir ki, Ali Emîrî üst düzey bir Osmanlı bürokratu olarak kimi zaman 10 bin kuruşa ulaşan maaşı ile bu imkânı elde etmiştir.

Osmanlı Devleti’nin siyasi, sosyal, iktisadi ve askeri sorunlarla karşı karşıya geldiği 19. yüzyıl “*imparatorluğun en uzun yüzyılı*” olarak nitelendirilir. Ali Emîrî böyle bir ortamda yetişti. Devletin onlarca sorunla karşı karşıya geldiği süreçte bu sorunların üstesinden gelme gayretinde olan, dürüst, çalışkan, idealist ve vatanperver bir Osmanlı bürokratyıydı. Memuriyetinin her aşamasında çeşitli devlet nişanlarıyla taltif edilmiş olması bunun en bariz göstergesidir.

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları⁷

- BOA, Osmanlı Arşivi. *Dâhiliye Nezâreti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri (DH. SAİD. d)* No.10-659.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO)* No. 48-3585.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO)* No. 649-48666.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO)* No. 1417-106218.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO)* No. 1417-109980.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO)* No. 2886-216384.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO)* No. 2905-217816.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade Taltifat (İ. TAL)* No. 228-29.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade Maliye (İ.ML)*. No. 40-66.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade Maliye (İ.ML)*. No. 63-57.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Yıldız Sadâret Resmi Maruzat Evrakı (Y. A. RES)*. No. 2905-217816.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Yıldız Sadâret Resmi Maruzat Evrakı (Y. A. RES)*. No. 141-3.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade Hususi (İ.HUS.)*. No. 149-36.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Şurayı Devlet (ŞD)*. No. 1058-66.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade Tekâüd Sandığı (İ. TKS)*. No. 19-47.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH. MKT)*. No. 76-42.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH. MKT)*. No. 1869-61
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH. MKT)*. No. 1073-41.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Maarif Nezâreti Mektubi Kalemi (MF. MKT)*. No. 1240-94.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Kalem-i Mahsus Müdüriyeti Belgeleri (DH. KMS)*. 61-3.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Maarif Nezâreti Mektubi Kalemi (MF. MKT)*. No. 1230-68.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Umum Vilayetler Tahrirâtı (Y. PRK. UM)*. 49-14.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade Taltifat (İ. TAL)* No. 2-73.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade Maliye (İ. ML)*. No. 15-7.

⁷ Arşiv kaynakları "https://katalog.devletarsivleri.gov.tr" adresinden alınmıştır.

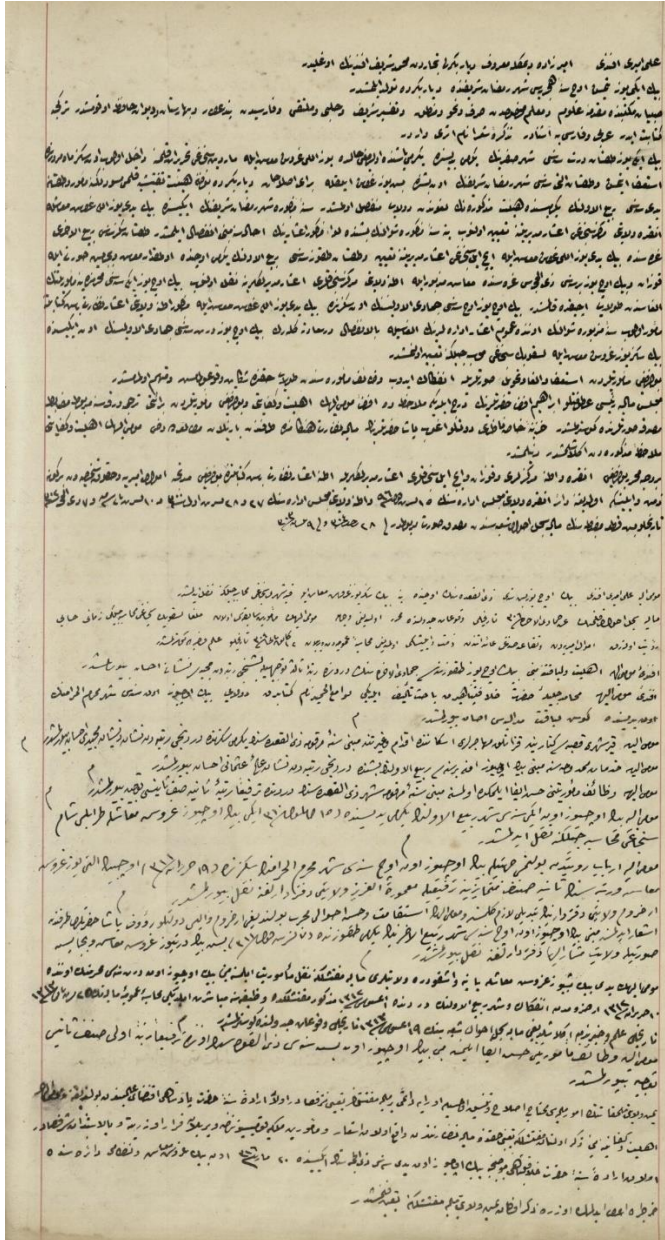
2. Kitaplar ve Makaleler

- Ali Emîrî. *Mir'âtü'l- Fevâ'id Fî Terâcimi Meşâhîrî Âmid*. haz. Günay Kut- Mesud Öğmen- Abdullah Demir. 1. Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014.
- Artuk, İbrahim. "Nişan". *DİA*. 33/154-156, İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Baştürk, Sadettin. "Sicil-i Ahvâl Defterlerine Göre Ali Emîrî Efendi'nin Sicil Kaydı". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 12-45 (2013), 308-324.
- Belgelerle Arşivcilik Tarihimiz* (Osmanlı Dönemi) I, haz. Demirbaş vd. Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 1999.
- Cunbur, Müjgan. "Ali Emîrî Efendi, Kütüphanesi ve Çıkardığı Mecmua". *Erdem* 6/16 (1990), 239-252. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Çelik, Kemal. *Ali Emîrî Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri 1857-1924*. Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1988.
- Eraslan, Kemal. "Ali Emîrî Efendi". *Erdem* 6/16 (1990), 235-238. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Esen, Muzaffer. "Ali Emîrî Efendi". *İstanbul Ansiklopedisi*. II/659-662. İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi Neşriyat, 1959.
- Gençboyacı, Melek. "Diyarbakır'dan İstanbul'a Ali Emîrî Efendi". *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*. VII, Nisan (2012). 210-247. Diyarbakır: Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayınları.
- Kıral, Machiel. "Kızanlık". *DİA*. 25/138-140, Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Özbozdağlı, Özer. "II. Abdülhamit'in Yemen'de Islahat Çabaları (1898-1908)", *XVIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, III, 1325-1348. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2022.
- Pakalın, M. Zeki. *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: MEB Yayınları, 1983.
- Sakaoğlu, Necdet. *Tanzimattan Cumhuriyete Tarih Sözlüğü*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- Sarıçiçek, Ramazan. "Ali Emîrî'ye Göre II. Bâyezîd (Adlî)'in Şiiri". *Ali Emîrî Hatırasına Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*. 379-384. Diyarbakır: 2014.
- Tayşi, Mehmet Serhan. "Ali Emîrî Efendi". *DİA*. 2/390-391. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Tayşi, Serhan. "Millet Kütüphanesi". *DİA*. 30/70-71. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Tevfikoğlu, Muhtar. "Millet Kütüphanesi Kurucusu Ali Emîrî Efendi". *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni* XX/3, 147-155. Ankara: 1971.

- Tevfikoğlu, Muhtar. *Ali Emîrî Efendi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Yeşilyurt, Yahya. "Ali Emîrî'nin Yemen Islahına Dair Görüşleri" *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/3 (2009), 2300-2321.
- Yeşilyurt, Yahya. *Ali Emîrî'nin Yemen Hâtırâtı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

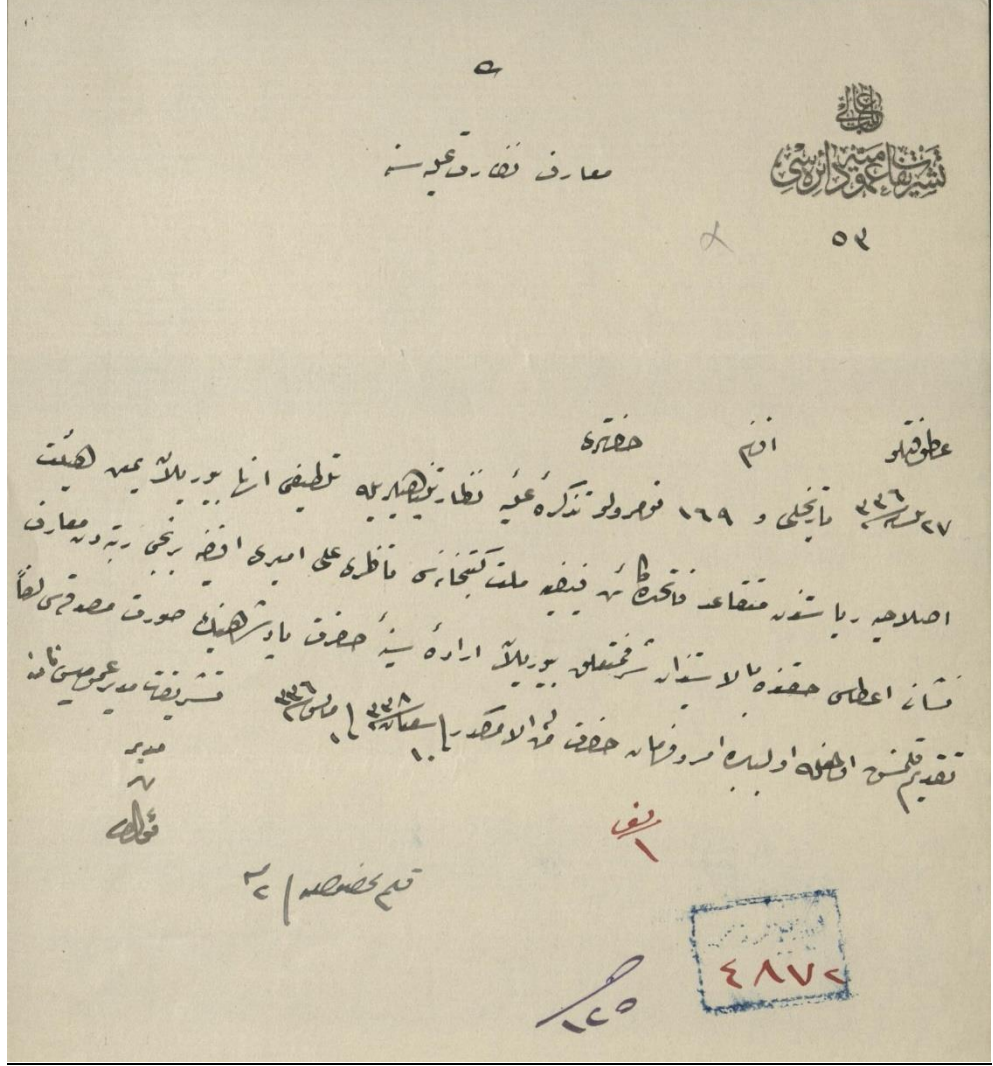
Ekler

Ek 1. Ali Emîrî'nin Memuriyet Sicil Kaydının İlk Sayfası

BOA, Osmanlı Arşivi. Dâhiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri (DH. SAİD. d) No.10-659.

Ek. 2 Ali Emîrî'ye Birinci Dereceden Maârif Nişanı Verildiğine Dair Belge

BOA, Osmanlı Arşivi. *Maarif Nezâreti Mektubi Kalemi (MF. MKT)*. No. 1240-94.